Kuva: Maarit Kytöharju

PAIKANNIMET KERTOVAT MUUTTOLIIKKEISTÄ JA KIINNITTYMISISTÄ

TERHI AINIALA
Suomen kielen professori
Helsingin yliopisto

Paikannimet voivat kertoa maan sisäisistä ja maiden välisistä muuttoliikkeistä. Muuttajat vievät uuteen kotiinsa tuttuja nimiä ja nimityyppejä ja toisaalta ottavat käyttöönsä alueen olemassa olevaa nimistöä, toisinaan näitä nimiä äänteellisesti muokaten tai vaikka kääntäen. Nimistöntutkimuksessa nimien lainautumista on selvitetty jo pitkään, ennen kaikkea kontaktionomastiikan ja osin kriittisen onomastiikan kentillä, ja uudempi tutkimus on tuonut mukaan hienosyisemmän sosiokulttuurisen kontekstin ja kielenkäyttäjien näkökulman huomioivan otteen. Esimerkkinä on tuore tutkimushanke, jossa tarkastellaan paikkoihin ja paikannimiin kiinnittymisiä ”amerikankirjeissä” ja videopelissä.

Avainsanat: paikannimet, nimistöntutkimus, kontaktionomastiikka, paikannimikiinnittyminen

Johdanto

Kaikilla tärkeillä paikoilla on nimet. Niin kauan kuin ihmiskieliä on puhuttu, on kieleen sisältynyt yksilöivien ilmausten ryhmä, ja näillä nimillä on erotettu toisistaan yhteisölle keskeiset ihmiset, paikat ja muut kohteet. Paikannimet ovat henkilönnimien ohessa kauimmin olemassa olleita nimiä, ja niitä on annettu niille ympäristön kohteille, jotka asumisen, työnteon, toiminnan, liikkumisen ja orientoitumisen kannalta ovat olleet merkittäviä. Nimet ovat syntyneet spontaanisti yhteisön puheessa, tarpeesta yksilöidä paikkoja, asumuksista ja teistä jokiin ja metsiköihin. Paikannimet on muodostettu niistä kielenaineksista, sanoista ja johtimista, joita alueen kielimuodossa, murteessa, on muutenkin käytetty. Tästä seuraa se, että alueellisesti nimistöt eroavat toisistaan. Perinnäiset eli vanhimpaan nimikerrostumaan kuuluvat paikannimet ovat aina alkuaan kuvanneet kohdettaan jollakin tavalla ja olleet näin yhteisölleen ymmärrettäviä. Nimen ei kuitenkaan tarvitse olla kielenkäyttäjille tunnistettava, jotta sitä voidaan tehtävässään käyttää. Moni alkuaan läpinäkyvä nimi on kadottanut luonnehtivan merkityksensä esimerkiksi kielten ja kulttuurin muuttuessa, mutta nimi toimii vaivatta tästä huolimatta. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008, 12, 86–130; Ainiala 2018.)

Paikannimi on paljon muutakin kuin paikan yksilöijä. Nimi voi muistuttaa paikan ominaisuuksista, historiasta ja tietenkin nimeäjistään. Jo se, mitä kieltä nimi on, kertoo jotakin siitä, ketkä nimen ovat antaneet. Ihmisten siirtyessä alueilta ja maista toisiin on uuden seudun paikkoja yleensä nimetty omalla kielellä ja tutuilla nimeämisen tavoilla. (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008, 114–130). Tästä syystä nimet ovat voineetkin olla keskeinen lähde tutkittaessa muuttoliikkeitä, ja tämä on lähtökohtani tässä kirjoituksessa. Selvitän seuraavassa lyhyesti sitä, millä tavoin tällaista tutkimusta on tehty, ja lavennan sen jälkeen näkökulmaani tutkimuksen uusiin mahdollisuuksiin.

Nimien lainautuminen ja muuttoliikkeiden tutkimus

Nimistöntutkimuksessa kutsutaan kontaktionomastiikaksi suuntausta, jossa kielten ja kulttuurien kohtaaminen jollakin maantieteellisellä alueella on keskiössä. Tällöin voidaan tutkia paitsi nimien ja nimityyppien lainautumista myös nimisysteemien vuorovaikutusta kielten ja kulttuurien kohdatessa. Siihen, millä tavoin nimet voivat lainautua, vaikuttavat kielten läheisyys ja puhujien kielitaidon tasot. Paikannimet ovat sanaston ohella helpoiten lainautuvia kielenaineksia, koska kielenkäyttäjien ei lähtökohtaisesti tarvitse ymmärtää nimien kantamia merkityksiä. Alueen asukkailta kuultu nimi voidaan ottaa omaan käyttöön, tosin usein äänteellisesti tai muodoltaan omaan suuhun sopivaksi muokattuna. (Sandnes 2016, 540–541; Ainiala & Sjöblom 2021, 533–534.)

Suomalaisessa nimistöntutkimuksessa on tarkasteltu ennen kaikkea maan sisäisiä nimien kohtaamisia ja muuttoliikkeitä. Vahvana esimerkkinä on Jouko Vahtolan väitöskirja vuodelta 1980, jossa tekijä selvitti laajan paikannimiaineiston avulla pohjoisen Suomen asutushistorian vaiheita. Yksinkertaistetusti tutkimuksessa selvitettiin, missä Suomessa on käytössä vastaavia nimityyppejä (esim. *Ajos*-alkuiset nimet) kuin pohjoisen alueella. Tornionjoki- ja Kemijokilaakson alueiden nimityypit osoittavat vertailevassa tutkimuksessa, että asutus alueille on – alkuperäistä saamelaista asutusta lukuun ottamatta – tullut ensisijaisesti eri puolilta eteläistä Suomea. (Vahtola 1980.)

Saamelaisia asui aiemmin nykyistä laajemmalla alueella, etelämmässä Suomessa, ja saamelaisasutuksen jälkiä paikannimistössä ovat esimerkiksi pitkää merkitsevän *guhkes*-sanan sisältävät *Kuk-(k)as*-asuiset nimet (Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008, 129–130). Selvää toki on, että moni saamelaisperäinen nimi on hävinnyt uuden asutuksen tieltä.

Läheisesti edellä esiteltyyn, vuosikymmeniä harjoitettuun, tutkimukseen kytkeytyy tuoreempi, maantieteilijöiden kehittämä kriittinen paikannimitutkimus, jossa nimiä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnan valtarakenteisiin. Tällainen tutkimus on yleisesti kuitenkin keskittynyt ennen kaikkea suunnitellun kadun- ja kaavanimistön analyyseihin ja valtaideologioiden näkymiseen niissä. (Esim. Vuolteenaho & Berg 2009.) Vähemmistö-enemmistö-suhteiden näkyväksi tekemisen osalta on tehty tutkimusta esimerkiksi saamelaisalueiden nimistöstä, jossa on selvitetty, kuinka nimiä on jätetty merkitsemättä karttoihin suomalaistamis- ja norjalaistamispolitiikan seurauksena (Rautio Helander 2009; Sandnes 2016, 543).

Nimien lainautuminen suomen, englannin ja muidenkin kielten välillä on ollut selvitettävänä Pohjois-Amerikkaan Suomesta suuntautuneen muuttoliikkeen osalta. Tulosten mukaan nimissä tapahtuu useimmin erilaisia äänteellisiä eli fono-

Paikannimi on paljon muutakin kuin paikan yksilöijä. Nimi voi muistuttaa paikan ominaisuuksista, historiasta ja tietenkin nimeäjistään.
Jo se, mitä kieltä nimi on, kertoo jotakin siitä, ketkä nimen ovat antaneet.

Siihen, millä tavoin nimet voivat lainautua, vaikuttavat kielten läheisyys ja puhujien kielitaidon tasot.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen -käyttölupa
Tarkastele käyttölupaa osoitteessa: http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

logisia muunnoksia, mutta käännökset ovat harvinaisempia. Omakieliset, siis eri tavoin suomeksi muokatut nimet, ovat joskus voineet vahvistaa suomalaista identiteettiä (Virranpää 2025; ks. myös Virranpään kirjoitusta tässä numerossa.)

Kansainvälisessä tutkimuksessa on lukuisia esimerkkejä kontaktionomastisesta tutkimuksesta ja tällä tavoin muuttoliikkeen vaikutuksista paikannimistöön. Tunnetuimpia lienevät selvitykset skandinaavisesta nimistöstä Isossa-Britanniassa ja slaavilaisesta nimistöstä Saksassa (Sandnes 2016, 540–541).

Nimien avulla kiinni kiinnittymiseen

Aiemmassa tutkimuksessa pääpainon ovat saaneet nimien lainautumisen strategiat, siis ennen kaikkea se, lainataanko nimiä äänteellisesti muokaten, kääntäen vai muin tavoin. Joskus muuttajat ovat nimenneet paikkoja oman kielensä aineksista, ottamatta huomioon paikan aiempaa nimeä, ja tällaisia nimiä on analysoitu. On kiinnitetty huomiota myös siihen, minkä lajisten kohteiden, kuten asumusten, vesistöjen ja luonnonpaikkojen, nimiä on otettu käyttöön. (Sandnes 2016; ks. myös Virranpää 2025.) Perustellusti on myös muistutettu, että tutkimuksessa tarvitaan hienosyisempää otetta, jolloin tarkastelun kohteina ovat lisäksi itse kielenkäyttäjät ja sosiokulttuurinen konteksti (Sandnes 2016, 541, 549–550).

Tämä on yksi keskeisistä lähtökohdistamme tutkimushankkeessa *Lenska ja Suomi Hall: paikkoihin ja paikannimiin kiinnittyminen "amerikankirjeissä" ja videopelissä.* Tartumme siihen, millaisia identiteettejä nimien käytöllä tai käyttämättömyydellä ilmaistaan, vahvistetaan ja toisaalta suljetaan pois, sekä selvitämme näiden mahdollisia taustoja ja syitä. Keskeisiä käsitteitä ovat paikannimiin kiinnittyminen ja paikannimistä irtautuminen. Paikannimiin kiinnittyminen on australialaisen nimistöntutkijan Laura Kostanskin (2016) kehittämä käsite, jolla hän viittaa niihin tapoihin, joilla ihmiset ja ryhmät muodostavat suhdetta paikannimiin, mikä osaltaan heijastaa myös paikkasuhdetta. Kostanski katsoo paikannimiin kiinnittymisen sisältävän sekä positiiviset että negatiiviset assosiaatiot, joita ihmisillä on paikannimiä kohtaan. Me kuitenkin sisällytämme paikannimiin kiinnittymiseen vain positiiviset tunteet nimeä kohtaan. Paikannimiin kiinnittymisen rinnalle on tuotu paikannimistä irtautumisen käsite, jolla tarkoitetaan paikannimien ihmisissä herättämiä kielteisiä tunteita (Ainiala & Olsson 2025). Paikannimeen kiinnittyminen on usein kytköksissä paikkaan kiinnittymiseen, mutta ei välttämättä aina (ks. myös Virranpään kirjoitusta tässä numerossa).

Lenska ja Suomi Hall: paikkoihin ja paikannimiin kiinnittyminen "amerikankirjeissä" ja videopelissä.

Tutkimuksessa kysymme, millaisin kielellisin keinoin paikkoihin kiinnittymistä nimistössä rakennetaan ja miten puolestaan ilmennetään paikannimiin kiinnittymistä.

Tutkimme Pohjois-Amerikkaan muuttaneiden siirtolaisten Suomeen noin sata vuotta sitten lähettämiä suomenkielisiä kirjeitä ja niissä ilmenevää paikan rakentamista ja paikkaan kiinnittymistä nimien avulla (ks. myös Virranpään kirjoitusta tässä numerossa). Toinen tutkimusympäristömme on Alan Wake 2 -videopeli, jonka maailmassa näiden siirtolaisten jälkeläiset toimivat 2020-luvun kuvitteellisissa pohjoisamerikkalaisissa kylissä (ks. myös Hämäläisen ja Juhosen kirjoitusta tässä numerossa).

Alan Wake 2 on englanninkielinen videopeli, jossa esiintyy lukuisia paikkoja, jotka on nimetty suomeksi tai muokattu suomeksi englanninkielisen pohjalta. Huomattavaa kuitenkin on, että pelissä ei nähdä jälkiä alkuperäiskielisistä nimistä. Tulevassa tutkimuksessamme onkin tarpeen tuoda tämä huomio selkeästi esiin ja pohtia pelintekijöiden valinnan syitä ja samalla vaikutuksia pelaajien hahmotuksiin ja kokemuksiin.

Tutkimuksessa kysymme, millaisin kielellisin keinoin paikkoihin kiinnittymistä nimistössä rakennetaan ja miten puolestaan ilmennetään paikannimiin kiinnittymistä. Ensimmäisessä selvitämme eri yksilöinnin tapoja ja kielellisiä valintoja, jälkimmäisessä syitä ja merkityksiä valitun yksilöinnin tavan taustalla. Kirjoittaja tai pelaaja voi ilmentää paikannimestä irtautumista esimerkiksi niin, että hän ei käytä paikan virallista nimeä vaan jotakin muuta, vaikkapa itse annettua, nimeä. Näin pääsemme vastaamaan myös siihen, missä määrin paikkoihin ja paikannimiin kiinnittyminen ovat kytköksissä toisiinsa. Tutkimus antaa uutta tietoa ihmisen kiinnittymisestä paikkaan ja tekee näkyväksi niitä tekijöitä, jotka lisäävät ja toisaalta vähentävät paikkaan kiinnittymistä. Muuttoliikkeiden moniääninen konteksti on tutkimuksessamme keskeinen lähtökohta.

Kontaktionomastiselle tutkimukselle työmme antaa uusia aineksia, sillä siinä kohtaavat paitsi eri kielet ja kulttuurit myös reaalinen ja fiktiivinen maailma sekä eri aikatasot. Henkilöiden vuorovaikutus asettuu myös olennaiseksi: kirjeiden vastaanottajalla ei ole fyysistä pääsyä niihin paikkoihin, joista kirjoittaja hänelle kertoo, ja toisaalta videopelin pelaajat muodostavat oman maailmansa nimettyjen kohteiden pohjalta. (Lisätietoa tutkimushankkeesta ks. Lenska ja Suomi Hall.)

Paikannimet osaavat kertoa muuttoliikkeistä, muuttajista, paikoista ja kiinnittymisistä paljon, ja ne antavat tulkitsijalleen uusia oivalluksia ja tutkimukselle avartavia näkymiä.

Lähdeluettelo

Ainiala, Terhi (2018). Paikannimien kerrostumat maaseudulla ja kaupungissa nimistöntutkijan kohteina. *Elore*, 25(1). https://doi.org/10.30666/elore.72817

Ainiala, Terhi & Pia Olsson (2025). Urban toponymic detachment. Place names as symbols of urban change. *Onoma* 60, 181–198. https://doi.org/10.34158/ONOMA.60/2025/10

Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom (2008). *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ainiala, Terhi & Paula Sjöblom (2021). Nimistöntutkimuksen metodit Virittäjän kirjoituksissa. *Virittäjä* 125 (4), 521–546. https://doi.org/10.23982/vir.98030.

Kostanski, Laura (2016). Toponymic attachment. Carole Hough (toim.), The Oxford Handbook of Names and Naming, Oxford Handbook in Linguistics. Oxford: Oxford University Press, 412–426.

Lenska ja Suomi Hall (2026). Paikkoihin ja paikannimiin kiinnittyminen "amerikankirjeissä ja videopelissä. Saatavilla: https://www.helsinki.fi/fi/projektit/paikkoihin-ja-paikannimiin-kiinnittyminen-amerikankirjeissa-ja-videopelissa. Luettu 28.7.2026.

Rautio Helander, Kaisa (2009). Namat dan nammii – Sámi báikenamaid dáruiduhttin-politihkka. / Nimet nimien nimeen – Saamenkielisten paikannimien norjalaistamispolitiikkaa. *Virittäjä* 113(1). https://journal.fi/virittaja/article/view/4168

Sandnes, Berit (2016). Names and Language Contact. Carole Hough (toim.), The Oxford Handbook of Names and Naming, Oxford Handbook in Linguistics. Oxford: Oxford University Press, 540–553.

Vahtola, Jouko (1980). *Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty. Nimistötieteellinen ja historiallinen tutkimus*. Studia historica septentrionalia 3. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.

Virranpää, Hanna (2025). Hiljalta myös terveiset, hän on Kirkland Leikillä ja voi oikein hyvin: Paikannimet ensimmäisen siirtolaispolven amerikankirjeissä. *Virittäjä*, *129*(1), 31–62. https://doi.org/10.23982/vir.146482

Vuolteenaho, Jani & Lawrence D. Berg (2009). Towards critical toponymies. Lawrence D. Berg & Jani Vuolteenaho (toim.), *Critical toponymies. The contested politics of place naming*, Farnham: Ashgate, 1–18.